

Dünyada elə muzeylər var ki, onların fəaliyyəti tarixi yaddaşın qorunub saxlanması, şəhərlərin salınması və inkişafına dair materialların nümayişinə yönəlib. İnsan bu cür muzeylərə gələrkən hər hansı bir şəhərin “Günəş altında yer” uğrunda uzunmüddətli və gərgin mübarizəsinin şahidi olur, şəhər həyatının üstünlükləri və çətinlikləri haqqında dolğun məlumat əldə edir, burada doğulmuş dünya şöhrətli insanlar, qorunub saxlanılan mədəni irs, adət-ənənələr və s. haqqında öyrənir.

Söhbət dünyanın bir sıra şəhərlərinə həsr edilmiş muzeylərdən gedir. Bu muzeylər sakinlərin öz şəhərlərinə bəslədiyi sevgi və ehtiramın səssiz şahidləridir. Hər bir şəhər unikaldir, hər bir şəhərin özünəməxsus və təkrarolunmaz koloriti, tarixi yaddaşı var. Dünyada bir sıra şəhər tarixi muzeyləri mövcuddur. Roma, London, Paris, Praqa, Moskva, Sankt-Peterburq, Berlin, Edo-Tokio, Nyu-York, Kiyev, Tallin, Minsk və digər şəhərlərdə bu cür muzeylər təşkil fəaliyyət göstərir. Beləliklə, iri şəhər və paytaxtların yaranma və təkamül tarixini əks etdirən muzeylərin çoxşahəli fəaliyyətini nəzərə alsaq, qeyd edə bilərik ki, belə məkanların yaradılmasında tarixi zərurət var.

sonra yaranan ictimai-siyasi vəziyyəti, bir sıra ölkələrin Azərbaycana qarşı qərəzli mövqeyini nəzərə alaraq bizim bir məqsədimiz var: Ermənistan tərəfinin yaydığı stereotipləri, təhrifləri, yalanları ifşa edərək doğru məlumatları beynəlxalq ictimaiyyətə, geniş kütlələrə çatdırmaq. Muzeylər bu işdə əvəzsiz rol oynayır. Burada yalnız faktlara əsaslanmış materiallardan yararlanılmalıdır ki, qarşı tərəfin əlində bizi təkzib etmək üçün heç bir dəlil olmasın.

Yaradılacaq muzeyin digər bölmələrində Şuşanın arxeoloji və memarlıq irsi, təsviri incəsənət, ədəbi məclislər, elm və təhsilin inki-

Tarixi yaddaşımızın şəhəri – Şuşa

Ötən ilin payızında Vətən müharibəsi nəticəsində Azərbaycanın gözəl guşələrindən biri – Qarabağ uzun illərin işğalından azad edilib. Regionda torpaqların minalardan təmizlənməsi, yolların salınması, lazımi infrastrukturun yaradılması ilə yanaşı, mədəni və arxeoloji irsin, zərər çəkmiş və dağıdılmış abidələrin, muzeylərin, kitabxanaların və digər mədəniyyət ocaqlarının bərpası işinə başlanılıb. Rəsmi məlumatlara əsasən, işğaldan əvvəl burada 22 muzey, 927 kitabxana, 4 rəsm qalereyası və bir çox mədəniyyət müəssisələri fəaliyyət göstərmişdir.

Bütün bu məkanların bərpası ilə bərabər, bölgədə müasir tələblərə uyğun yeni muzeylər və digər mədəniyyət ocaqları yaradılacaq. Fikrimcə, yeni qurulacaq muzeylər sırasında Qarabağın bir neçə şəhərinin tarixi muzeyləri də yer almalıdır. Əlbəttə, ilk növbədə, Azərbaycan mədəniyyətinin, musiqisinin, poeziyasının mərkəzlərindən biri olan Şuşa şəhərinin tarixi muzeyi yaradılmalıdır. Təsədüfi deyil ki, bu yaxınlarda Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev Şuşa şəhərini Azərbaycan mədəniyyətinin paytaxtı elan edib.

Bir vacib məsələ də var: 44 günlük Vətən müharibəsi dövründə işğalçı ölkənin vətəndaşları ilə sosial şəbəkələr vasitəsilə çoxsaylı mübahisələr, müzakirələr aparılıb. Məlumdur ki, əzəldən azərbaycanlıların sız yaşadığı şəhərlərdən biri olmasına baxmayaraq, Şuşa ermənilər tərəfindən də bir növ sakral dəyər kəsb edən məkandır. Hətta internet vasitəsilə rus dilində “Город Шуша” (“Şuşa şəhəri”) yazıb axtarış verərkən məlumatların arasında mütləq şəhərimizin erməni dilində də adı və yaranmasının ermənilər tərəfindən yayılan versiyası da qarşımıza çıxır. Sözügedən müzakirə zamanı Ermənistan tərəfinə bir sual verməklə mübahisələrə son qoymaq olardı, elə indi də olur: “Zəhmət olmasa, Şuşa şəhərində doğulan məşhur erməni əsilli şairlərin, bəstəkarların, memarların və s. adlarını sadalayın”. Yəni, bütün yayılan versiya və təhriflərə baxmayaraq, bir danılmaz fakt mövcuddur: Şuşa şəhəri heç bir vaxt ermənilərin sız yaşadığı məkan olmayıb. Əks təqdirdə, bu sual qonşularımızı bu qədər çətinə salmazdı. Axı niyə Mir Möhsün Nəvvabdan Üzeyir Hacıbəyovadək, Xurşidbanu Natəvanadan Süleyman Ələsgərovadək, Cabbar Qaryağdıoğlu Xan Şuşinskiyədək onlarla elm və mədəniyyət xadimlərinin hamısı azərbaycanlıdır? Sual ritorikdir...

Məhz bu məqamları nəzərə alaraq, Şuşa şəhərinin tarixi muzeyinin yaradılmasını prioritet məsələ hesab edirik. Bundan əvvəlki bütün layihələrimizdə olduğu kimi, bu muzeyi də müasir standartlara uyğun yaratmağı mütləq sayırıq. Bir daha qeyd etmək yerinə düşər ki, XXI əsrdə XIX əsrin klassik muzeylərinə bənzər məkanlar yaratmaq olmaz. Lakin texnoloji nailiyyətlərə və dinamiklik prinsipinə əsaslanan muzeylərdə mütləq şəkildə Azərbaycan və ümumilikdə Şərq koloriti öz əksini tapmalıdır. Muzeylərin fəaliyyətində multimedia texnologiyalarından istifadə həm dinamik və interaktiv proqram və sərgilərin istər respublikamızın bölgələrində, istərsə də ölkənin hüdudlarından kənarında nümayişinə geniş imkanlar yaradaçaq, həmçinin virtual muzeyin tez bir zamanda ərsəyə gəlməsində əhəmiyyətli rol oynayacaq. Hətta dünyada belə bir təcrübə də mövcuddur: öncədən virtual muzey yaradılır, müvafiq məkan ərsəyə gələndən sonra isə ənənəvi muzey təşkil olunur. Hər iki halda multimedia texnologiyalarının tətbiqi labüddür.

Beləliklə, Şuşanın tarixi muzeyində şəhərin salınma tarixindən başlayaraq bütün mühüm tarixi hadisələr öz əksini tapmalıdır. Bu bölmədə müxtəlif sənədlər, xəritələr, fotolar, şəhərin salınmasına dair əcnəbi siyasi xadim və səyyahların yazıları geniş təqdim edilməlidir. Yaddan çıxarmaq olmaz ki, bizim ali məqsədimiz bura gələn insanlara təhrifdən uzaq, doğru materiallar əsasında Şuşa şəhərinin yaranma və inkişaf tarixini əyani vasitələrlə nümayiş etdirməkdir. Müharibədən

şafı, Şuşa xalçaçılığına dair materiallar nümayiş etdirilməlidir. Məsələn, ekspozisiyada şəhər məhəllələrinin salınma mərhələləri, Şuşa real məktəbi və digər tədris ocaqlarının fəaliyyəti və məşhur yetirmələri, Azərbaycanın görkəmli şairi Molla Pənah Vaqifin siyasi və ictimai fəaliyyəti, bir sıra mədəniyyət xadimləri tərəfindən təşkil olunan məclislər, Xurşidbanu Natəvanın ictimai fəaliyyəti və Aleksandr Düma ilə tarixi görüşü, görkəmli maarifçi, ədəbiyyatşünas və pedaqoq Firudin bəy Köçərlinin fəaliyyəti və bu kimi digər məqamlar öz əksini tapmalıdır. Fikrimcə, Şuşa şəhərinin tarixi muzeyində görkəmli həmvətənlərimizin dünya maarifçiləri, şairləri, bəstəkarları və s. ilə əməkdaşlıq əlaqələrinə geniş yer ayrılmalıdır. Muzeyşünaslıq sahəsində geniş istifadə olunan bu üsul muzeyə gələn əcnəbi qonaqlara lazımi təsir göstərəcək.

Muzeyin ayrı bir bölməsi “Qafqazın konservatoriyası”nın Azərbaycan və bütövlüklə dünya musiqi tarixinə verdiyi töhfələrə həsr edilməlidir. Şuşada qurulan musiqi məclisləri, xalq musiqisi, xanəndəlik sənəti və muğamın inkişafı, Azərbaycan musiqi sənətinin görkəmli nümayəndələri, habelə musiqişünaslığın inkişafı (məsələn, AMEA-nın təsisçilərindən biri, görkəmli bəstəkar, publisist və ictimai xadim Üzeyir Hacıbəyovun bu elmi istiqamətə verdiyi töhfələr) – bütün bu məsələlər bölmədə öz əksini tapmalıdır. Təbii ki, burada da musiqi sahəsində tanınmış şuşalıların xarici həmkarları, həmçinin əcnəbi siyasi və ictimai xadimlərlə əlaqələrinə yer ayrılmalıdır. Məsələn, bu zaman Cabbar Qaryağdıoğlunun məşhur rus şairi Sergey Yeseninlə görüşləri, Şuşada anadan olan xanəndə Məcid Behbudovun dünya şöhrətli oğlu Rəşid Behbudovun fəaliyyəti və s. diqqət mərkəzində saxlanılmalıdır.

Təbii ki, muzey ekspozisiyasının bölmələrindən biri də Qarabağ müharibələri zamanı şəhərin işğal edilməsi və düz 28 il yarımından sonra azad olunmasına həsr edilməlidir. Burada nümayiş olunan eksponatlar dağıdılan muzeylərimiz, abidələrimiz və məscidlərimiz, güllələnən heykəllərimiz, oğurlanan və xarici ölkələrə aparılan mədəni irsimiz (arxeoloji tapıntılardan tutmuş xalça və xalça məmulatlarınadək) və digər bu kimi məsələlərlə yanaşı, insan faciəsini və sevincini, yeni adi insanların öz doğma evlərindən didərgin düşməsinə və bu gün öz yurd-yuvalarına qayıtmaq imkanı əldə etdiklərini əks etdirməlidir.

Şuşa Azərbaycandır və biz bunu əyani vasitələrlə bütün dünyaya yayımlamalıyıq. Burada foto və video materiallar, cəbhə xəritələri, Şuşa uğrunda gedən döyüşlərdə fərqlənən şəhid və qazilərimiz, Azərbaycanın Milli Qəhrəmanları haqqında materiallar, habelə adi insanların xatirələri, əşyaları, məktubları və s. yer almalı, Zəfər tariximiz, Şuşanın azad olunmasına dair materiallar öz əksini tapmalıdır.

Sonda qeyd edək ki, məqalə hazırlanan zaman qarşımıza maraqlı bir məlumat çıxıb: işğaldan sonra Ermənistan tərəfi öz üslubu ilə seçilən memarlıq abidələrimizdən birində – general Səməd bəy Mehmandarovun malikanəsində belə bir muzey yaradaraq burada nümayiş etdirilən eksponatlar əsasında Şuşanı bütövlüklə erməni şəhəri qismində təqdim edib. Qarşımıza çıxan şəkillərdən görüldüyü kimi, tez-tələsik yaradılan muzeydə düşmən tərəf heç bir texnologiyadan, müasir avadanlıqdan istifadə etmək fikrində belə olmayıb. Bu, bir daha sübut edir ki, muzeylər olduqca böyük təsir gücünə malikdir. Şuşanı özününki sayan, bura müxtəlif ölkələrdən turistləri cəlb etməyə çalışan Ermənistan tərəfi bu cür muzeylər vasitəsilə dünyanı öz təhriflərinə, uydurmalarına inandırmağa can atıb.

Beləliklə, Şuşa şəhərinin tarixi muzeyinin yaradılması “Qarabağa qayıdış”ın önəmli bir müddəasını təşkil edə bilər. Bu növ muzeylər digər şəhərlərdə də yaradılaraq şəbəkə halını alsın, biz həər yeni turizm marşrutunu əldə edə, həm də Azərbaycan haqqı marşrutunun dünyəvi əyani vasitələrlə çatdırılması istiqamətində mühüm addım atırıq.

Nəzmin CƏFƏROVA,
sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru